

A magánerdő és természetvédelem

Gondolatok a Duna-Tisza közti homokhátság fajajpolitikájáról, különös tekintettel a fenyvesekre

A termőföld magántulajdonba adása az erdőtelepítések korábbi fajajarányait alapvetően átrendezte. A fenyő célállománnyal kapcsolatos országos tendenciát – melyet a korábbihoz képest jobb termőhelyek magasabb aránya is befolyásolt – az első kivitelű erdőtelepítésekre vonatkozó alábbi számsor szemlélteti:

84/85 gazdasági év	24%
89/90	15%
94/95	4%
99/2000	2%

Tekintettel arra, hogy erdőtelepítésben a fenyő gyakorlatilag erdei- és feketefenyőt jelent, továbbá a tevékenységben a magánszektor súlya a meghatározó (jelenleg már 96 %), a fenyő-célállományok arányának radikális csökkenéséből az olvasható ki, hogy a *magánszektor a Pinus fajokkal történő erdőültetéstől – annak viszonylag egyszerű volta ellenére – „irtózik”*.

Mivel csak megyehatáros statisztikához fértem hozzá, előadásom többi része szigorúan értelmezve csak Bács-Kiskun megyére vonatkoztatható, ugyanakkor a megyei adatokból levonható következtetések minden bizonnyal az egész Duna-Tisza közti homokhátságra kivétel nélkül.

Egyes felmérések szerint Bács-Kiskun megyében az erdőtelepítési lehetőségben a fenyő termőhelyek aránya 25% körülire becsülhető, ezzel szemben az első kivitelű erdőtelepítésben a fenyő-célállomány aránya 2001-re 2,5%-ra csökkent. Az országos irányzathoz igazodva ez azt jelenti, hogy a mezőgazdaság határtermőhelyein és ez alatt, a fenyővel történő erdőtelepítés a földtulajdonos számára nem biztosít vonzó földhasznosítási alternatívát.

Az erdőtulajdonosi kör fenyő-célállomány iránti ellenszenvé az erdőfelújítási kötelezettség teljesíthetőségével kapcsolatban is komoly agályokat vet fel. Ez pedig a megyében – a magántulajdonú fenyőerdők 36 százalékos területaránya mellett – nem elhanyagolható probléma. Kérdéses, hogy az erdőtulajdonosi (gazdálkodói) kör ellenállása letérhető-e az erdőtervény szigorával, szükségzerű-e több

ezer erdőtulajdonos ellen „háborút vívni”, avagy *létezik-e egy alternatív megoldás?*

Az erdőtulajdonosok fenti, ösztönösen tűnő, de mégis a józan paraszti éssen alapuló gondolkodásmódja rendkívüli mértékben befolyásolhatja Bács-Kiskun megye jövőbeni arculatát, hiszen a Pinus fajokkal történő erdőültetés problémaköre a magánszférában a meglévő erdők (23 000 ha) és az erdőtelepítési lehetőség (17 000 ha) vonatkozásában összességében mintegy 40 ezer hektárt érinthet.

Az e tájon tájidegennek számító fenyvesek a fás szárú vegetáció utolsó állomását jelentik, melyen túl/helyett már csak az *erdős-sztyepp* jöhet szóba, mint „földhasznosítási forma”. És ez az *a pont, ahol a földtulajdonosi érdek a természetvédelmi érdekekkel találkozni látszik*. A közös érdek megvalósulásához viszont három alapfeltétel szükséges. *Tájhasznosítási koncepció, politikai akarat* a szükséges jogszabályi változtatások kikényszerítéséhez és *pénz*. Távlatokban e három feltétel közül talán a pénz jelentené a legkisebb problémát, hiszen a feladat – ami célját tekintve egy nagy léptékű tájrehabilitáció részének tekinthető – *talán beilleszthető lenne az EU környezet és tájgazdálkodást segítő támogatási rendjébe*. Megjegyzendő, hogy a mezőgazdaság ilyen típusú támogatáshoz feltehetően könnyebben fog hozzájutni, mint terméktámogatáshoz.

A Pinus fajok visszaszorításán alapuló tájhasznosítási *koncepció lényege dióbéjban egy szabályozott legeltetésen alapuló tájfenntartás*, ahol az összefüggő, nagy területű erdőtomb viszonylag kevés. A szabályozott legeltetés kulcsfontosságú, ugyanis e gyepek igen sérülékenyek, a túllegeltetés könnyen deflációt okozhat. A fehér- és szürkenyárból álló erdő, vagy erdőfolt többnyire a buckaközi laposokon lenne, a szárazabb termőhelyeken pedig a gyepek és a boróka osztozna. (Ez utóbbi legeltetés hatására alakul ki és állandósul.) A koncepció működőképességének alapfeltétele a táj kultúr állapotban való tartása. Ez azért számít súlyponti kérdés-

nek, mivel mesterséges úton ősgyep nem hozható létre, csak gyepek, melyek kaszálás vagy legeltetés nélkül az invazív gyomok (szíriai selyemkóró, parlagfű stb.) hatására valószínűleg rövid időn belül ruderális gyomtengerré változna. Ezen okfejtés alapján egy *erdős-sztyepp célú tájrehabilitáció csak a mező- és erdőgazdálkodás összehangolása mellett lehetséges*.

A szabályozott legeltetésen alapuló tájhasznosítás – a hozzáadott értéket tekintve – a vidék eltartóképességéhez csak igen szerény módon járulhat hozzá, ugyanakkor *nyugat-európai szemmel nézve kurióznak számító erdős-sztyepp jellegű táj* – mint esztétikai elemény – távlatokban rendkívüli módon *növelhetné a falusi turizmus lehetőségét*. A meredek, sziklás területeknek vagy kopároknak az Alpokban sincs közvetlen haszna, az osztrák vidék mégis jól megéli az idegenforgalomból. A földhasznosítással kapcsolatos hagyományos vélekedések ártékelődését *dr. Kopácsi Sándor* professzornak, a MTESZ-ben elhangzott mehökkentő, de zseniálisan tömör megállapításával szeretném érzékeltetni. Napjainkban Közép-Európában a legnagyobb földjárdékot a gleccser nyújtja, mivel az egész évre kiterjedő téli sporthoz az alapfeltételt a gleccser biztosítja.

Önmagában persze a táj – még ha az különleges is – csak alapfeltétele egy virágzó idegenforgalomnak. E tekintetben – különös figyelemmel a táj speciális adottságaira – kiemelt szerepe lehet a lovas túrizmusnak, de lokálisan gondolni kell a termálvizekben, valamint a bor-túrizmusban rejlő lehetőségek kihasználására is.

Az őshonos fajokból álló erdőültetés mozaikosabb, ligetesebb elvégzésének nincs szakmai akadály, ugyanakkor az biztonsággal állítható, hogy az eredeti gyeptársulás azonnal nem állítható helyre. Mindezzel együtt a tájhasznosításban a *Pinus fajok térfoglalásának ésszerű határon belüli visszaszorítása* véleményem szerint elsősorban nem a gyakorlati megvalósítás problémái miatt nehéz, *az igazi probléma államigazgatási jellegű*. Az államigazgatással kapcsolatos konfliktus-

források, különösen a *batáskör*, az *ingatlannyilvántartás*, az *erdőfelújítási kötelezettség*, valamint a *támogatási rendszer* köré csoportosíthatóak.

Az ingatlan-nyilvántartás szerint erdős-sztyepp művelési ág nincs. Természetesen ilyen nem is lehetséges, hiszen a művelési ág és a táj léptéke egészen más. Ugyanakkor és ebből kifolyólag, az *erdős-sztyepp jellegű táj államigazgatási munkamegosztás szempontjából alkotó elemeire basad*, a legelő a mezőgazdasági, az erdő és fásítás pedig az erdészeti igazgatás hatáskörébe tartozik. Mindebből következően, egy *tájrerehabilitációs program senki földjévé válik*, mivel egy államigazgatási részleg csak saját hatáskörében járhat el (ágazatfejlesztési koncepció készítése, annak hivatalos rangra emelése, támogatási rendszer működtetése). Az az ügy pedig, amelyik több minisztérium vagy minisztériumi részleg együttműködését igényli, hazai viszonyok között meglehetősen reménytelen helyzetbe kerül. Egy spontánul megvalósuló erdőtelepítési program pedig nagy valószínűséggel nem a fenti tájkép megvalósulását eredményezi.

Hipotetikusan kimondható, hogy az *erdős-sztyepp jellegű táj ingatlannyilvántartási szempontból meglehetősen kellemetlen terepi formáció*, hiszen a kényelmes és állandó határú nagy táblák helyett nagyfokú mozaikosság, valamint természetes viszonyok között az erdő és a sztyepp határának a „lebegése” jellemzi. E tájban ez utóbbi a hőmérséklet- és csapadékviszonyok több évtizedes léptékű ingadozásának egyenes következménye. Ez a körülmény viszont megnehezíti a művelési ágak valós helyzet szerinti nyilvántartását. A szárazodó periódus pedig az erdőművelési ágban tartás kötelezettségéből kifolyólag úgy okozhat gondot, hogy ott is fenn kell tartani az erdőt – tehát fenyesíteni kell –, ahol természetes körülmények között már gyepeknek kellene lenni.

Bács-Kiskun megyében a magántulajdonú fenyvesek térfoglalása mintegy 36 százalék. Ebből kiindulva – az *erdőfelújítási kötelezettség kikényszerítése során* – az *erdőtulajdonosok fenyegetettségét az erdészeti igazgatás részéről biba lenne figyelmen kívül hagyni*. A jobb termőhelyeken a hazai nyárok reális alternatívát nyújthatnak, de milyen fafajjal újíthatók fel a szélsőségesen száraz vagy gyökérrontó gombával fertőzött termőhelyek?

Azt az alapelvet, hogy a letermelt, vagy elpusztult erdőt fel kell újítani,

„kiskapuk” keresésével nem célszerű fellazítani. Ugyanakkor – mivel e térségben a jelzett probléma valóban nagy horderejű és meglehetősen speciális – *a megoldás keresését törvényes útra kellene terelni*. Egyértelművé kellene tenni azt, hogy e térségben a természetközeli tájhasznosításnak, avagy a magasabb erdőborításnak kell prioritást adni, ugyanis az Alföldön e két szempont nem feltétlenül jár együtt. (Az alföldi „erdők” túlnyomó része biológiai értelemben véve tájidegen fajkból/fajtákból álló faültetvény.) E stratégiai jellegű döntés után nyílna meg annak a szakmai együttgondolkodásnak a lehetősége, hogy egy jól körülhatárolható termőhelykategóriában az erdőművelési ágban való tartás kötelezettsége – az összes szempont figyelembe vétele mellett – kellően indokolt-e, illetve azt milyen feltételekkel lehet kiváltani.

Az erdőtelepítési támogatási rend a nagy területű erdőtelepítéseket preferálja. Ez az elv az erdőklímában (domb- és hegyvidéken) elfogadható, ugyanakkor az Alföldön éppen a természetszerűség ellen hat. Ezzel egyidejűleg *a mezőgazdasági igazgatás által működtetett földalapú támogatás a meglévő termelés szerkezeti struktúra megőrzésére ösztönöz*. Mivel az erdőtelepítési és a földalapú támogatás összehangolás nélkül, egymás mellett működik, e támogatási konstrukció nem az összes érdekelt számára optimumot jelentő tájhasználat irányába tereli a folyamatot.

Egy erdős-sztyepp jellegű tájrerehabilitáció kellő hatásfokkal csak egy olyan koherens támogatási rend keretében ösztönözhető, amely egyfelől biztosítja a táj kultúrállapotban tartásához szükséges állatállományt, másfelől, ahol az erdőtelepítési, fenntartási támogatás a természetközeli erdőgazdálkodást preferálja. *A Nemzeti Agrár- Környezetvédelmi Programról szóló 2253/1999.(X. 7.) számú Kormányhatározat* alapja lehetne egy olyan támogatási konstrukciónak, amely *az ökológiai gazdálkodás, vagy gyeptáborítás célprogramok* keretében a földtulajdonos számára megfelelő érdekeltséget teremthetne a táj kultúrállapotban való tartásához. Ezen célcsoportok EU csatlakozásunk után éves rendszerességgel olyan jelentős támogatás forrásai lehetnének, amelyek e gyenge termőhelyeken messze meghaladnák a fatermesztéssel elérhető és egyébként is csak szakaszosan jelentkező jövedelmet. Az erdő vagy fásítás ügye – némi jogszabálmódosítás mellett – egy ilyen programhoz viszonylag könnyen hozzáilleszhető lenne.

De hogyan fog megszületni egy ilyen – két szakterület hatáskörébe tartozó – koncepció, program és támogatási konstrukció? Ki képes felkarolni és megvalósítani egy ilyen gondolatot?

Fentieket összefoglalva, a térségi fafajpolitika a táj hosszú távú arculatformálásának meghatározó eleme, ami egyúttal jelentősen befolyásolja a lakosság életminőségét és jövedelemszerzési pozícióit is. A parciális ágazati érdekek helyett *tájhasznosításban* célszerűbb lenne *nemzetgazdasági szinten számítható optimum elérésére törekedni* és a támogatási rendszert ezen elvnek alárendelni.

A bevezetőben feltett kérdésre – a fenyővel történő erdősítésnek van-e alternatívája – az elmondottak alapján, legalábbis elvi síkon, igennel lehet válaszolni. Ugyanakkor, az *érdemi döntés és a megvalósítás kulcsa* – a közhiedelemmel ellentétben – *a mezőgazdasági igazgatás batáskörében van*, hiszen a legnehezebb feladat, a tájnak kultúrállapotban való tartása, a szabályozott legeltetés megvalósíthatóságától függ. Ennek hiányában viszont a legmostohább termőhelyeken a már közegészségügyi problémát is jelentő gyomosodás csak fenyővel történő erdősítéssel előzhető meg, ebben viszont a földtulajdonos nem partner. Ezzel a kör bezárul.

Bartha Pál

Peták István: A Szent István Vándorlás

az Országos Kék Túra mentén filmsorozatról könyv is készült. A rendező, szerző a sorozat első kötetében bemutatja a kék túra útvonal térségében található táji, népi, földrajzi, kulturális értékeket a Zemplén–Cserehát–Aggteleki karszt környékéről. Erdészeknek különösen izgalmas szellemi élményt nyújt a könyv olvasása, hiszen a jelenségek szinte mindegyike munkahelyünkön az erdőben található.

Kapható a könyvesboltokban.

Bemutató

2002. november hó 6-tól december hó 3-ig a soproni Erdészeti Múzeumban nagyszerű kiállítás keretében mutatkozott be a Muray Műhely. A tárlaton 27 alkotó 53 festménye volt látható. A kiállítás színvonalát emelte Seres Erzsébet porcelánfestő bemutatkozó kollekciója.